

Istoriografia victoriei

Lucia Fărul, 16 august 1986

Când nu s-au aliat împotriva adevărului, întrecându-se în a supralicita versiuni dintre cele mai dubioase cu privire la un trecut mai apropiat sau mai depărtat, istoricii și literații au fost în relații dintre cele mai fertile și cordiale. De fapt, legătura dintre istorie și literatură este o componentă majoră a legăturii dintre literatură și viață, constitutivă în orice teorie a reflectării. Nici nu trebuie să insistăm asupra unor exemple ilustre, pentru că întreaga evoluție a culturii române este marcată de natura și finalitatea acestor raporturi. Cînd între clipe trăite și pagina scrisă nu funcționează un minimum de vase comunicante, gestul cultural eșuează în echivoc. În schimb, cînd o pagină de roman falsifică o clipă trăită pe temelul unor „argumente” furnizate de un istoric, ideea unui complot plutește în aer. Împrejurarea că mulți se raliiază din oportunism sau inconstiență, cum s-a și întîmplat dealtfel, nu reprezintă o circumstanță atenuantă.

Din fericire, ca și eroarea umană, un eșec literar devine sursă de experiență. Și de la experiență la meditație nu e decît un pas. Numeroși literați s-au angajat și se mai angajează în eforturi dramatice de a scăpa de o etichetă și de a depăși o condiție care-l descalificase cîndva. Și uneori rezultatele sînt de-a dreptul neașteptate și nesperate, mai cu seamă atunci cînd relația lor cu istoria se reasează pe temelile unor adevăruri recunoscute ca atare și de cei care le-au trăit. Chiar sub semnul ipocriziei, schimbarea de flanc pe terenul ficțiunii se mai îngăduie, se mai înghite și citeodată se mai aplaudă. Dar în destinul unui istoric, prin însăși natura profesiei lui, răsturnarea de optică nu se practică niciodată cu aceeași seninătate. În istoriografie, spre deosebire de literatură, unde mai încep interpretări și ambiguități, minciunile se rostesc mult mai frust, mult mai cinic, totdeauna interesat și cu singe rece, dincolo de ezitare și remușcări, cu un gen de temeritate care nu se va confunda niciodată cu curajul de a afirma adevărul. Cîm nu se va converti niciodată curajul lui Al Capone în temeritatea lui Garibaldi. Nu întîmplător, un istoric descalificat este hărăzit prin excelență

neantului. De asemenea, nu întîmplător, dacă o parte importantă a literaturii decenului obsecant e semnată chiar de cei ce au creat cititorilor lor obsesile denunțate astăzi cu frenezie, o răsturnare de optică în istoriografie presupune, înainte de toate, istorici noi. Mai mult, presupune o generație de istorici cu alte concepții despre menirea cărților de istorie.

Din multe puncte de vedere, în contextul culturii noastre contemporane, istoria întrece literatura în efortul de pierdere la adevăr. Nu e de văzut o nenorocire în asta, pentru că întocmai așa se cuvine să stea lucrurile și etapa

Mihai Pelin

Continuare în pag. a 6-a

Istoriografia victoriei

Urmare din pag. 1

...care ne referim este profitabilă pentru toți. Mai cu seamă pentru perioada premergătoare celui de-al doilea război mondial, ca și în ceea ce privește conflagrația în care România a fost angajată împotriva voinței poporului ei, cărțile de istorie care au apărut și continuă să apară se constituie de pe acum în substanța romanilor viitorului și în garanția necesară a perspectivei ca în paginile literaturii de miine să nu se mai bată cimpii atunci când sint în joc demnitatea țării, prestigiul și rangul ei. Ca această garanție să fie și suficientă nu mai depinde doar de istoriografie, ci și de măsura în care vor evolua moravurile în toate domeniile cuvântului scris. De pildă, dacă despre proză e vorba, cind purtăm toți în spate o istorie atît de dramatică, ideea că ne-am putea mintui prin textualism sau prin alte scorniri formale nu ni se pare o probă de caracter.

Momentul cind România de ieri, în cărțile și revistele de specialitate, era tratată ca o țară străină a fost demult depășit. Un sir întreg de lucrări, semnate de istorici dotați și probi, au reevaluat cu altă răspundere evenimente, conjuncturi, personalități, restituindu-ne o imagine a trecutului nostru dezbărată nu atît de dogme, cum se spune de obicei, cît de minciuni flagrante, dogmele nefiind decît eticheta savantă a unor neadevăruri brutale, propulsate abuziv la rang de valori spirituale de uz social. Mai ales minciuna prin omisiune făcuse o carieră spectaculoasă și în primul rind rețezarea avîntului ei a compromis dogmatismul istoric. În cărți pe care nu le vom cita în ordinea apariției lor, ci în funcție de succesiunea perioadelor analizate.

Recent, a văzut lumina tiparului masivul volum România după Marea Unire de Mircea Mușat și Ion Ardeleanu, care continuă cronologic cercetările întreprinse de cei doi autori în cele două ediții ale cărții Viața politică în România 1918—1921. În paginile cărții, este vorba despre rădăcinile și dezvoltarea climatului social și politic din România interbelică, dominat de afirmarea partidului comunist pe plan intern și de promovarea unei politici tradiționale de pace și colaborare pe plan extern. Cîndva, pe temeiul unor preținse relații de determinare mecanică dintre politica internă și externă a statelor, ni s-au impus concluzii dintre cele mai eronate cu privire la caracterul raporturilor practice de România cu vecinii și aliații ei. Cu deosebire atunci cînd avem în vedere acest aspect al lucrurilor, mai mult decît alții, Mircea Mușat și Ion Ardeleanu duc vechile viziuni în desuetitudine, spulberindu-le definitiv, cu argumente dintre cele mai elocvente.

Înainte de a trece în revistă cărțile dedicate evenimentului de la 23 August 1944, se cuvine să remarcăm că cercetările care le-au produs au determinat o nouă concepție cu privire la însăși definiția ca atare a ruperii alianței im-puse cu Germania nazistă și angajării României în efortul militar împotriva fascismului. Considerat succesiv drept o întoarcere de arme, o lovitură de stat, o insurecție armată, în funcție de anumite componente luate în seamă în diverse etape, momentul în speță a sfîrșit prin a deveni, în conștiința contemporană, prin consecința fuziunii dialectice a urmărilor lui interne și internaționale, o revoluție de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă, al cărei principal promotor a fost Partidul Comunist Român. Această augmen-tare treptată a importanței unei intersec-ții decisive din istoria românilor este legitimă și firească, întemeindu-se pe un cumul con-tinuu și din ce în ce mai substanțial de date, pe evaluări care au luat în calcul totalitatea reperelor timpului dat, pe fapte dezvăluite nu numai de arhivele naționale, pe ecurile lor în perspectiva evoluțiilor ulterioare.

Sub semnul acestei precizări necesare, dis-dingem în primul rind însemnatul pas înainte realizat de istoricii Ilie Ceaușescu, Florin Con-stantiniu și Mihail E. Ionescu în aprecierea efortului militar antifascist prestat de armata română între 23 August 1944 și 12 mai 1945. Cartea lor, 200 de zile mai devreme, tradusă recent și peste hotarele țării, reprezintă o ple-doarie dintre cele mai consistente în favoarea adevărului că românii au așezat în balanța războiului împotriva Germaniei naziste ponde-rea unor remarcabile sacrificii umane și ma-teriale. Prin lupta diviziilor angajate întii în eliberarea propriului teritoriu, apoi în elibera-rea Ungariei, Austriei și Cehoslovaciei, Româ-nia s-a afirmat ca a patra forță militară aliată și a grăbit în mod corespunzător sfîrșitul osti-lităților în Europa. Cu atît mai nedreaptă și regretabilă ne apare minimalizarea acestui efort, prin frustrarea națiunii noastre de meritatul statut de cobeligeranță, în condiții care con-stituie și astăzi un subiect de jenantă discu-ție, nu numai în istoriografia română, ci și în opera unor cercetători de pe alte meleaguri.

De asemenea, în același context, merită a fi remarcate culegerea de studii și documente Actul de la 23 August 1944 în context inter-național, coordonată de Gheorghe Buzatu, pentru unghiurile inedite de abordare a cru-cialului eveniment evocat; sau sintetica lucra-re 23 August. Repere istorice de Florin Con-stantiniu și Mihail E. Ionescu, pentru caract-erul ei de util instrument de lucru; sau vo-lumul Puterea cuvîntului de Mihail E. Ionescu.

De-a lungul anilor, personalitatea lui Nicolae Titulescu, ca promotor al politicii externe românești pe o întinsă etapă din interbelic, a constituit un obiect de studiu tot mai aprofundat. Însăși publicarea intervențiilor sale în diverse foruri naționale și mondiale a contribuit decisiv la înfirmarea a numeroase teze preconcepționale. Dintre exegeții săi, George G. Petra s-a remarcat prin contribuții deosebite la extinderea cercetărilor, atât în latitudine, cât și în profunzime, coordonând surse interne și surse externe, alternând cu dexteritate asociativă planuri și unghiuri de abordare, cu metodă și la nivelul unei scrișuri elegante, dinamice. De asemenea, Constantin I. Turcu și Ion M. Oprea au limpezit multiple aspecte ale demersurilor românești în context european, datorate aceluiasi spirit, reliefind clarviziunea și consecvența unei politici al cărei țel principal l-a constituit preîntâmpinarea unei noi conflagrații. Totodată, alte studii au dovedit că politica externă românească, după Nicolae Titulescu, nu s-a schimbat și că statul român, în esență, prin mijloace modificate după împrejurări, a militat pentru aceleași obiective, în ciuda diversităților de ordin intern care tentau să-i altereze structura tradițională și în ciuda presiunilor de ordin extern care încercau să-l izoleze de prieteni și aliați.

În acest segment de istorie, își păstrează în bună măsură și azi actualitatea și interesul cuprinzătoarea investigație Dictatura regală de Al. Gh. Savu, publicată în 1970. După un deceniu și jumătate, prin *România în viltoria anului 1939*, Livia Dandara a dus mai departe cercetarea cauzelor și consecințelor acelorași convulsii dintr-un timp revolut, clarificând împrejurările în care românii, consecvenți ideilor lor perene ale națiunii lor, s-au încăpăținat să sfideze cu energie și demnitate alunecarea catastrofală a întregului continent spre revizionism agresiv, spre tranșacții murdare cu libertatea și teritoriile unor țări care nu-și întemeiaseră niciodată politica pe puterea armelor și, în ultimă instanță, spre confruntare armată. În sfârșit, în Dictatul de la Viena și Regimul politic din România în perioada septembrie 1940 — ianuarie 1941, regretatul Aurică Simion ne-a dezvăluit și prețul acestei sfidări: tragedia unei națiuni care s-a opus pînă în ultima clipă aventurii războiului și asaltului totalitar, supusă unei dezmembrări progresive și confruntându-se chiar cu riscul pierderii suveranității ei. Același istoric, în *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*, a inițiat curajos defrișarea unei perioade dintre cele mai tulburi din întreaga istorie a României, în contul căreia s-au acumulat și asupra căreia mai persistă numeroase confuzii și destule prejudecăți. Și în text, și în subtext, Aurică Simion ne-a demonstrat că România nu a fost niciodată aptă pentru fascism, că episodul legionar a fost un accident în trecutul țării, cu puncte de sprijin în afara hotarelor ei.

comentate ale rectitudinii conștiințelor românești din anii războiului; sau excepționala lucrare *Economia României în primul an postbelic* de Ion Alexandrescu, recent apărută, pentru datele referitoare la sacrificiile materiale ale poporului nostru în favoarea cauzelor comune a aliaților, recompensate cum știm, ca și sacrificiile ei umane. Toate aceste studii, într-un timp relativ scurt, au ajuns să completeze nu numai un raft important din biblioteca noastră istorică; mai mult, ele completează fericit conștiința comună a țării cu date și repere escamotate cîndva cu o îndârjire demnă de cauze mai bune, cu fapte care ne fortifică sentimentele de patriotism și demnitate națională, cu evocări care reasează istoria românilor într-o lumină mai dreaptă, restaurîndu-i dimensiunile la parametri reali și relevîndu-i implicațiile asupra orizontului de azi al participării României la viața lumii întregi.

La urma urmelor, se cuvine să ne reamintim că există și o materie primă a oricărei meditații asupra trecutului nostru: documentele. Și în această privință, istoriografia românească a înregistrat un progres așteptat. Ampla culegere *23 August 1944. Documente*, concepută în patru volume, a marcat prin apariția ei un moment de seamă în cultura noastră contemporană. Faptul că un număr apreciabil de acte istorice au fost supuse atenției și judecății țării întregi, nu încapă vreo îndoială, va culege roade în viitor. Scrutat de mai multe priviri, apreciat de mai multe conștiințe, orice document își dezvăluie mai multe valențe, uneori inedite și surprinzătoare, sfîrșind prin a-și destăinui integral valoarea. Dincolo de acest adevăr, nu este mai puțin importantă acțiunea ca atare de scoaterea unei cantități masive de documente de sub regimul citatului operat neloial, al interpretărilor ignorînd deliberat contextul emiterii lor și al altor manipulații care au desfigurat semnificația aștor gesturi istorice. În ultimă instanță, publicarea corectă a documentelor reprezintă și un semn al democratizării acestei științe atât de vechi, capabilă mereu să-și regenereze viziunile.

Treptat, revirimentul constatat din istoriografia națională va așeza o pecete de neconfundat și de neevitat asupra tuturor domeniilor de expresie spirituală, care prin tradiție își adună resursele din interpretarea datelor vieții. Asupra literaturii, în primul rînd. Umbra severă și muștrătoare a unei istorii majore, spectaculoase, dramatice și infailibil călăuzită de idealuri curate va strîbi totdeauna conflictul minor, intriga searbădă și miza mărunță, coborîndu-le acolo unde le e locul, în derizoriu și desuetudine. Cînd istoria în speță e cunoscută, desigur. Și această istorie, iată, începe să se scuture de tenebre, devine un bun al tuturor și al fiecăruia, al țării întregi.

Prinse o societate dintr-un punct de vedere